

академії наук у Києві, проте серед політичних лозунгів під час виборів 1912 р. до IV Державної Думи в «Українській платформі» Товариства Українських Поступовців звучала пропозиція створення в Києві Української академії наук.

Після складання повноважень голови НТШ у Львові у 1913 р. М. Грушевський зосередився на розширенні інституційної спроможності УНТ та перетворення його на національний осередок науки. Наслідком цього стало переміщення зі Львова до Києва центру історичних та українознавчих досліджень академічного формату. Проте воєнна обстановка та калейдоскоп політичних баталій вплинули на процес утвердження УНТ в якості академічної установи. Основними рушіями творення академічного проекту в нових умовах стали міністр освіти та мистецтв Української Держави М. Василенко та російський академік В. Вернадський, які також були членами НТШ та УНТ.

1. Дорошенко В. Огнище української науки: Наукове Товариство ім. Т. Шевченка: 3 нагоди 75-річчя його заснування. Нью-Йорк; Філадельфія, 1951. 116 с.

Курбет Олександра Петрівна,
канд. екон. наук, науковий співробітник відділу
економічної історії, ДУ «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК: У ПОШУКАХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ВИТОКІВ ТА МОРАЛЬНИХ АВТОРИТЕТІВ

У дослідженні будь-якого явища чи події важливим і не завжди легким є питання пошуку витоків, умов та обставин, що передували їхньому настанню. Дослідники історії економічної думки у представленні здобутків відомих економістів, наукових шкіл, течій та напрямів чільне місце відводять їхнім попередникам. Прагнучи прослідкувати тяглість історико-економічного знання, вчені аналізують джерела формування теорій економічної науки. Однак такий підхід не є винятковою прерогативою дослідників наукових ідей та історичних подій – він стосується і більш широкого кола наукових пошуків, таких як історія створення різного роду організацій та установ. Не є винятком і заснування головної наукової організації України.

Пошук джерел створення Української академії наук (УАН) в першу чергу приводить до Наукового товариства імені Шевченка у Львові (НТШ) та Українського наукового товариства в Києві, які є безпосередніми інституційними попередниками УАН. До прикладу, НТШ позиціонували як неофіційну національну Академію [1, с. 4]. Відомий український історик, дійсний член ВУАН (1923) Михайло Грушевський, до попередників УАН зараховував не лише наукові установи, а й друковані органи, починаючи ще з 1830-х років [2]. Проте особливе місце у постанні УАН належить видатним постатям, які самовідданою працею закладали міцний фундамент української науки. Саме вони уможливили створення і наукових інституцій, і друкованих видань. В історії УАН, цілком обґрунтовано, вагома роль відводиться батькам-засновникам

Академії та першим дійсним членам – академікам, які безпосередньо долучилися до її створення. Однак, наслідуючи М. Грушевського, має сенс більш глибоке занурення в історію наукових інституцій на українських теренах та розширення кола вчених, причетних до формування якісного наукового середовища.

Одним із таких вчених був видатний український економіст світового рівня Іван Вернадський (1821–1884) – доктор історичних наук, політичної економії і статистики, професор політичної економії і статистики, член Статистичного товариства у Лондоні та Центрального статистичного бюро у Брюсселі, управитель Харківської контори Державного банку, співзасновник та член правління Харківського земельного банку, видавець, редактор та автор провідних економічних журналів середини ХІХ ст. Стажування за кордоном 1843–1846 рр. у кращих університетах Європи дало молодому вченому можливість стати першим кваліфікованим очільником кафедри політичної економії та статистики Імператорського університету св. Володимира у Києві (1847–1849). Згодом він викладав у Московському університеті (1850–1856), Головному педагогічному інституті (1857–1859) та Олександрівському ліцеї (1861–1868) у Петербурзі.

Іван Вернадський – економіст-гуманіст. Одним із перших у центр економічного дослідження він поставив людину з її реальними проблемами та потребами. У 1857 р. вийшла в світ праця «О теории потребностей», у якій вчений здійснив детальну класифікацію потреб. Та у світі мало хто знає про це, натомість всім відома піраміда потреб психолога Абрагама Маслоу, розроблена у 1940-х роках. Дослідники наукової спадщини українських вчених-економістів цілком обґрунтовано стверджують, що розвиток української економічної думки другої половини ХІХ ст. не йшов услід світовим тенденціям, ці процеси відбувалися синхронно. Тим не менше, у окремих випадках знадобилися десятки років для встановлення факту першості українських економістів у відкриттях світового масштабу.

У не тривалий київський період І. Вернадський став вчителем та наставником Миколи Бунге – засновника Київської політекономічної школи, першої наукової школи в українській економічній думці, що отримала міжнародне визнання [див. 3]. Наукова школа М. Бунге об'єднала три покоління провідних вчених-економістів, які продовжили гуманістичну традицію, започатковану І. Вернадським. Однією з ключових характеристик є те, що її представники не були так званими «кабінетними вченими». Перебуваючи на державних посадах, вони здійснювали реальний вплив на господарський розвиток країни. При цьому, окремі з них мали безпосередній зв'язок з Академією. Роман Орженцький – один з перших академіків УАН (обраний 14 червня 1919 р.), а Євген Слуцький з 1923 р. очолював секцію теоретичної економії Товариства економістів, головою якого був Р. Орженцький, а згодом К. Воблий.

У формуванні наукового середовища, значна частка відповідальності лягає на плечі видавців та редакторів фахових видань. Це розумів І. Вернадський – засновник і незмінний редактор журналів «Экономический указатель» (1857–1861) та «Экономист» (1858–1865). Виконуючи місію популяризатора економічної науки, вчений намагався якомога ширше коло читачів ознайомити з реальними господарськими проблемами політекономічного характеру. Більше

того, він робив усе можливе, аби не просто ідентифікувати проблему та донести факт її існування, він прагнув забезпечити свого читача інструментарієм для її вирішення. Реалізація цих завдань потребувала ретельної, копіткої праці, зокрема над щотижневими випусками «Економического указателя». Та ще більше вона залежала від блискучого інтелекту та гострого наукового погляду І. Вернадського, здатного із низки фактів та подій вичленити головні, і з усього різноманіття наукових теорій виокремити перспективні. Формування колективу авторів та кореспондентів, ретельний підбір наукових праць для оглядів, рецензій і публікації та багато іншого забезпечували високу якість змістового наповнення вказаних видань. Прогресивність ідей, викладених на їхніх сторінках, підтверджена часом, а їхню вагомість, як і цінність цих видань загалом, засвідчують сучасні дослідники.

Як відомо, задоволення власних амбіцій в імперських реаліях часто означало відмову від усього українського. І. Вернадському вдалося зберегти любов до Батьківщини, незважаючи на родинну історію, сторінки якої містять відмову його батька від українських коренів. Щоправда щирі почуття вченого отримали продовження лише в наступному поколінні – його синові Володимирі Вернадському, і далі обірвалися.

Багатогранність наукових інтересів, громадської та професійної діяльності І. Вернадського становить значний інтерес і тому привертає увагу багатьох дослідників. Вивчення здобутків вченого дозволяє відобразити більш широкий контекст передумов формування Академії, який стосується пошуку, свого роду, моральних авторитетів – метрів академічної науки. Це були вчені, які і по нині лишаються взірцями університетської професури, всю потужність свого інтелекту вони направляли на створення сприятливої для наукового пошуку атмосфери. І. Вернадський без перебільшень є вченим світового масштабу. Завдяки своїй відповідальності, чесній праці та слідуванню власним переконанням йому вдалося виплекати не одне покоління провідних вчених, які формували українську академічну традицію.

1. Історія й академія. Інтерв'ю з академіком В. А. Смолієм: До 100-річчя НАН України. *Вісник НАН України*. 2018. № 4. С. 3–12.
2. Грушевський М. С. Три Академії. *Твори: у 50 т. Т.10. Кн. 1*. Львів: Видавництво "Світ", 2015. С. 399–412.
3. Курбет О. П. Формування та еволюція теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): автореф. дис... канд. екон. наук. 08.00.01 / ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». Київ, 2017. 20 с.